

Lesbrief

kunstbeschouwingsgesprek

Inhoud lesbrief

Inleiding	3
Kunst beschouwen met kinderen	4
Kernvragen voor een kunst beschouwinggesprek	6
Het kunstbeschouwinggesprek, hoe doe je dat?	10

Inleiding

Deze lesbrief biedt de mogelijkheid om samen met de groepen 6 tot 8 van de basisschool actief met kunst bezig te gaan. Deze lesbrief bestaat uit onderdelen die met elkaar in verbinding worden gebracht:

- Kunst beschouwen met de klas

Kunst beschouwen met de klas

Het kunstbeschouwingsgesprek is bedoeld voor leraren die met kinderen willen beschouwen en reflecteren binnen kunstzinnige lessen. Kunstwerken zoals schilderijen, beelden en tekeningen kunnen nader worden bekeken. Deze lesbrief bestaat uit de uitleg hoe je een kunstbeschouwingsgesprek kunt voorbereiden en geven, aantal voorbeelden en tips.

Deze lesbrief richt met name op de leraar die met de kinderen kunstzinnige uitstapjes wil maken in de eigen wijk, dorp of stad. Deze theorie en de lessen sluiten aan bij de kerndoelen 54, 55 en 56.

Kerndoel 54: De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er vervolgens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Kerndoel 55: De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

Kerndoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

In de eerste plaats richt deze lesbrief zich op kerndoel 55. In een kunstbeschouwingsgesprek reflecteren kinderen hun eigen werkstukken en reflecteren zij werk van kunstenaars en andere vormgevers: afbeeldingen of echte kunstwerken waarmee zij kennis maken tijdens de lessen op school en tijdens de kunstroute door de eigen omgeving.

De bron die voor deze lesbrief is gebruikt is van het SLO.

Kunst beschouwen met kinderen

Schilderijen zijn soms net verhalen met geheime boodschappen en betekenissen. Om die te kunnen begrijpen moet je ze wel kunnen ontraadselen. Het leuke maar ook het moeilijke is dat je dat zelf

moet doen. (...) Schilderijen geven nooit antwoord, schilderijen stellen vragen. En de kijker dat ben jij dus moet zelf die antwoorden zoeken (Het kleine schilderboek, Pijbes 2002).

Waarnemen en beleven van kunstwerken is heel persoonlijk. Wat doet het kunstwerk met het kind? Maakt het je aan het lachen, maakt het je nieuwsgierig, of juist verdrietig? Roept het kunstwerk associaties en herinneringen op? Prikkelde de verbeelding van kinderen?

Door samen met de kinderen naar een kunstwerk te kijken en er samen over te praten, probeer je woorden te geven aan wat je ziet en ervaart. Je zoekt naar een betekenis: wat is het dat maakt dat ik bijvoorbeeld verdrietig of blij van een kunstwerk word?

Praten over kunstwerken helpt om grip te krijgen op dat proces van betekenis geven en door met elkaar over ervaringen en interpretaties te praten, worden die betekenissen steeds rijker. Je ontdekt bijvoorbeeld dat andere kinderen niet altijd hetzelfde zien als jij en er soms ook anders over denken. Kinderen hoeven, voordat je begint met het kunstbeschouwingsgesprek, niet veel te weten over kunst. Het is belangrijker dat je als leraar kinderen helpt om zich open te stellen voor wat kunst met hen doet. Door gesprekken te voeren en samen met de kinderen te zoeken naar antwoorden op vragen. Als je hun interesse weet te prikkelen ontwikkelen de kinderen spelenderwijs ook kennis over kunst. Ze worden nieuwsgieriger en gaan vaker op onderzoek uit.

Het belang van beschouwen voor de kunstzinnige vakken

Beschouwen en reflecteren vormen een belangrijk onderdeel van de kunstzinnige vakken. Reflectie bij de beeldende vakken betekent goed kijken, luisteren, nadenken en met elkaar praten over wat je ziet. Maar dit betekent ook leren over je eigen gevoelens, gedachten en je eigen mening te verwoorden.

Beeldaspecten

De kinderen praten bijvoorbeeld over schilderijen van Klee en Chagall (zie voorbeeld rechts: *Paul Klee, Portrait in the garden, 1930*) en proberen te verwoorden hoe het komt dat beide kunstwerken hen aan dromen doen denken. Ze ontdekken misschien dat beeldaspecten zoals vorm (vormverandering) en compositie (een zwevende verplaatsing van mensen en dingen) belangrijke beeldaspecten zijn om een droom te suggereren, en dat het kleurgebruik de droomachtige sfeer versterkt.

Materialen/technieken

De kinderen zoeken uit welke rol de gebruikte techniek in een kunstwerk speelt. Ze letten bijvoorbeeld op penseelgebruik en de manier waarop de kleuren gemengd zijn. Of op welke manier je kunt zien of een beeldhouwwerk gebeiteld, gegoten of gehakt is, en welke invloed dat heeft op de vorm en de betekenis van het beeld.

Betekenis

Stel *het kind centraal (de beschouwer)*. Hier gaat het vooral om de ontmoeting tussen het kind en het kunstwerk. De centrale vraag hierbij is: *Wat heeft dit kunstwerk mij als beschouwer te vertellen?*

Welke betekenis geef ik aan wat ik zie en welke betekenis geven mij klasgenoten aan dit werk? In het beschouwingsgesprek praten de kinderen en leraar samen over het kunstwerk, ze interpreteren wat ze zien en wegen verschillende interpretaties van elkaar af.

Kernvragen voor een kunstbeschouwingsgesprek

Kunst roept vaak primaire reacties op bij kinderen, zoals *gaaf, cool, stom, is dat nou kunst, dat kan mijn kleine broertje ook!* Kinderen, maar ook volwassenen, hebben direct een oordeel klaar wanneer zij een eerste indruk moeten geven over een kunstwerk. Daar is niets mis mee, maar als je als beschouwer (het kind) langer naar een kunstwerk kijkt, kun je er misschien achter komen waarom je iets mooi of niet mooi vind. Misschien blijkt dan aan het eind van het gesprek dat je een andere mening hebt gevormd dan in het begin.

Vijf kernvragen

Om samen met de kinderen te praten over kunstwerken wat meer richting te geven tijdens het gesprek, kun je een aantal vragen hanteren. Deze vragen helpt de leraar op weg het gesprek meer structuur aan te brengen. Zij vormen de kapstok waaraan je het gesprek kunt ophangen:

- Wat is je eerste indruk?

- Wat zie je precies?
- Wat betekent het, denk je?
- Hoe weet je dat?
- Wat vind je ervan?

Geen vaste volgorde van vragen

Deze vijf vragen kun je zien als bouwstenen voor het gesprek. De eerste vraag is gericht op de eerste indruk van de kinderen. Wat valt je op? Welke associaties roept het werk op? Soms is het ook een eerste oordeel: ik vind het grappig, mooi, het maakt me nieuwsgierig of het stoot me af, ik vind het lelijk of ik begrip het niet.

De tweede, derde en vierde vraag zijn gericht op goed waarnemen en interpreteren wat het kind ziet. De vijfde vraag richt zich meer op het meer op het gefundeerde oordeel van het kunstwerk. Wat vind je ervan en kan het kind zijn mening onderbouwen nu zij langer het kunstwerk bekeken hebben? Het is niet nodig om alle vijf vragen even sterk aan bod te laten komen.

Spelen met vragen

Wanneer de leraar leert spelen met de vijf kernvragen, kun je in principe elke kunstwerk beschouwen. Zowel een echt beeldhouwwerk, schilderij of gebouw.

Overzicht vijf kernvragen

De vijf kernvragen vormen een kapstok waaraan je subvragen kunt hangen. Deze subvragen kun je toespitsen op het kunstwerk dat je beschouwt.

1. Wat is je eerste indruk?

Vraag kinderen naar hun eerste associatie met het kunstwerk. Vaak doen ze dat spontaan. Ga er nog niet te diep op in.

- Wie wil er iets over vertellen? Is er iets dat je opvalt?

2. Wat zie je precies?

Met de vraag wat zie je? stimuleer je kinderen goed te kijken en beschrijven wat ze zien.

- Wat voor soort kunstwerk is het?
- Hoe groot is het in de werkelijkheid?
- Wat stelt het kunstwerk voor? Is het abstract?
- Bij architectuur: wat voor soort gebouw is het?
- Op welke manier is het gemaakt? Wat valt je op als je let op het gebruik van materiaal en techniek?
- Wat valt op als je kijkt naar het gebruik van beeldaspecten als kleur, vorm, lijn, textuur, ruimte en compositie? Je hoeft hierbij niet alle beeldaspecten te benoemen, alleen de aspecten die van belang zijn.

3. Wat betekent het, denk je?

Vaak vraag je niet letterlijk: wat betekent het? Dat is vaak te moeilijk voor de kinderen. Je zult deze vraag moeten toespitsen.

- Wat roept het werk bij jou op? (gevoelens, gedachten, fantasieën)
Waar gaat het over? Wat gebeurt er, is er gebeurd of wat zal er gebeuren?
Wat willen, denken, voelen mensen of dieren die zijn afgebeeld in het werk?
Welke sfeer roept het werk op? Waar doet het je aan denken?

Zou dit in werkelijkheid ook zo zijn? In hoeverre maakt de kunstenaar zijn eigen werkelijkheid?

Welke titel zou jij bedenken voor dit kunstwerk?

- Heb je een idee wat de kunstenaar met die werk wil vertellen?

Welke titel heeft de kunstenaar bedacht? Lijkt het op ander werk van de kunstenaar?

- Wat weet je over de achtergrond van het werk?

Waar staat of hangt het werk? Wanneer is het gemaakt?

Welke functie heeft het werk? Hoe was dat vroeger?

- Bij architectuur: Voor wie is het bedoeld? Mannen, vrouwen, kinderen, mensen met een speciaal beroep, etc.

Moet het voorwerp vooral handig en functioneel zijn? Of moet de gebruiker er ook mee kunnen laten zien dat hij of zij bijvoorbeeld modern, rijk, stoer, sportief is?

4. Hoe weet je dat?

In de praktijk zullen de vragen over wat je ziet en wat het betekent vaak niet strikt gescheiden zijn. Zowel kinderen en volwassenen hebben de neiging om steeds te pendelen tussen waarnemen/analyseren aan de ene kant en interpreteren aan de andere kant als ze kijken naar een kunstwerk.

Leerling: *Ik denk dat hij erge geldzorgen heeft (interpretatie)*

Leraar: *Hoe weet je dat? Waar zie je dat aan?*

Leerling: *Nou heeft heeft wallen onder zijn ogen.*

Leraar: *Zij er nog meer dingen waaraan je dat kunt zien?*

Leerling: *Aan de kleuren. Het zijn een beetje sombere kleuren veel groen en bruin.*

Kinderen interpreteren wat ze zien en gebruiken daarbij hun eigen ervaringen als referentiekader. Dat is prima. Het gaat er ook in de eerste plaats om wat de kinderen denken. Met de vraag: *Hoe weet jij dat? Kun je dat ergens aan zien?* breng je steeds weer terug naar het kunstwerk. Je vraagt ze om goed te kijken en hun antwoorden met elementen uit het werk (voorstelling, gebruik van beeldaspecten, materialen en technieken) te onderbouwen.

Nadat de kinderen hun eigen interpretatie hebben gegeven, kun je eventueel achtergrondinformatie geven over het kunstwerk (hoe het werk ontstaan is). Deze informatie kun je als leraar inbrengen, maar je kunt ook de leerlingen een gerichte zoekopdracht geven. De antwoorden roepen weer nieuwe vragen op.

5. Wat vind je ervan?

- Wat vind je van het kunstwerk? Wat maakt dat je dit vindt?
- Is je mening, na langer gekeken en erover gepraat hebt, anders dan je eerste indruk?
- Waardoor komt dit?

Het is de vraag of het niet belangrijker is, dat kinderen leren een interpretatie geven dan een oordeel. Toch zijn er situaties waarin keuzes gemaakt moeten worden, bijvoorbeeld als je samen een keuze moet maken voor het kunstwerk dat je gaat lenen in de kunstuitleen. Dan is het van belang dat kinderen een keuze leren te onderbouwen en ontdekken dat er verschillende meningen zijn die je tegen elkaar kunt afwegen.

Geheugensteun

Hieronder de vijf kernvragen met de belangrijkste subvragen samengevat. Je kunt deze samenvatting gebruiken als geheugensteun bij de gesprekken, totdat je de vragen als het ware in je achterhoofd hebt en ermee kunt spelen.

Wat is je eerste indruk?

- Wie wil er iets over vertellen? Is er iets dat je opvalt?

Wat zie je precies?

- Wat is het voor soort kunstwerk en waar zie je dat aan?
- Wat stelt het voor?
- Hoe is het gemaakt? Met welke techniek? Met welk materiaal?
- Wat valt je op aan het gebruik van beeldaspecten? (kleur, vorm, lijn, ruimte, textuur en compositie)

Wat betekent het, denk je?

- Wat roept het werk bij je op? (gevoelens, gedachten, fantasieën)
- Wat zou de kunstenaar met dit werk willen vertellen?
- Welke functie heeft het? Voor wie is het bedoeld?
- In welk tijd/op welke plaats is het gemaakt?

Hoe weet je dat?

- Pendelen tussen wat je ziet en hoe je dat interpreteert.

Wat vind je ervan?

- Wat vind je van het kunstwerk? Wat maakt dat je dit vindt?

Het kunstbeschouwingsgesprek, hoe doe je dat?

De voorbereiding

Een kunstbeschouwingsgesprek zul je meestal moeten voorbereiden. Stel jezelf dan de volgende vragen:

Wat is het doel van het gesprek?

Wat wil je dat de kinderen leren? Afhankelijk van het doel van je gesprek bepaal je de gespreksvorm. Wil je kinderen vooral goed leren waarnemen door hen te laten onderzoeken hoe materialen, technieken en beeldaspecten in een kunstwerk gebruikt zijn, bijvoorbeeld bij de inleiding van een kunstzinnige les? Dan kun je kiezen voor een onderwijsleergesprek, waarin je een sturende rol hebt, doordat je veel gerichte vragen stelt.

Je kunt ook een gesprek voeren waarbij het zoeken naar betekenis, het interpreteren van beelden en het onderbouwen van een eigen mening centraal staat, kies dan voor een gesprek dat meer gericht is op het uitlokken van een discussie. Jou rol als leraar is dan in de eerste plaats die van gespreksleider die er voor zorgt dat de discussie een goede vooruitgang heeft. Vaak zie je in de praktijk een mengvorm van deze twee vormen van gesprekken terug.

Welk beeldmateriaal heb ik tot mijn beschikking?

Praten over een kunstwerk dat je niet goed kan zien, is niet uitnodigend naar de kinderen toe. Ga dus van tevoren goed na welk beeldmateriaal je tot de beschikking hebt. A4 of liever A3 kopieën zijn bruikbaar voor een kringgesprek, wanneer dit een kunstwerk is met grotere vormen. Een kopie van een schilderij met veel details is op een afstand van drie meter moeilijk zichtbaar. Kies er dan voor om het schilderij via het digibord te laten zien. Ook kun je ervoor kiezen om eigen gemaakt werk van de kinderen te evalueren.

Welke klassenopstelling is het meest geschikt?

Wil je een kringgesprek voeren? Ga dan na of het beeldmateriaal waarover je het gaat hebben van een afstand goed te zien is. In het algemeen kun je zeggen dat het voor een beeldbeschouwingsgesprek en discussie prettig is dat de kinderen elkaar kunnen zien en niet tegen elkaars ruggen aankijken.

Specifieke aandachtspunten

Nieuwsgierigheid wekken

Maak de kinderen nieuwsgierig naar de beelden die je met hen wilt gaan beschouwen. Dat hoeft niet moeilijk te zijn. Schilderijen wekken allerlei vragen op bij kinderen. Ook kun je prima het schilderij in contact laten brengen met eigen ervaringen van de kinderen en het schilderij wekt allerlei prikkelende vragen op bij de kinderen.

De vraagstelling

Open en gesloten vragen

Tijdens het voeren van een kunstbeschouwingsgesprek heb je de keuze uit open en gesloten vragen. Gesloten vragen zijn vragen waarop maar één antwoord goed is, bij open vragen zijn verschillende antwoorden goed. Een meer gesloten vraag is bijvoorbeeld: *Van welk materiaal is schilderij X gemaakt?* Dat is een kennisvraag en het antwoord op deze vraag is bijvoorbeeld acrylverf.

Een voorbeeld van een open vraag kan zijn: *hoe zou dit schilderij kunnen heten?* Ook al heeft de kunstenaar het schilderij en titel gegeven, andere antwoorden zijn ook mogelijk.

Nog een voorbeeld van een open vraag is: *wat vind je van dit beeld?* Dit is een evaluatievraag en bedoeld om de mening, of het oordeel van de kinderen te achterhalen. Op deze vraag kan elk kind zijn eigen antwoord geven, want er zijn vele antwoorden mogelijk op deze vraag. Elk antwoord is in principe goed als het kind zijn of haar mening kan onderbouwen.

Verwoorden wat je ziet

Het gaat bij een kunstbeschouwingsgesprek niet alleen om het geven van de goede antwoorden op vragen. Belangrijker is dat de kinderen leren te verwoorden hoe ze tot hun antwoord komen. Daarom is het van belang om door te vragen: *wat maakt dat je dat denkt?* En vooral: *waaraan zie je dat?* De laatste vraag is misschien wel de belangrijkste vraag, die je als leerkracht bij een kunstbeschouwingsgesprek stelt.

De techniek van het doorvragen

Kinderen zien vaak veel meer dan dat ze onder woorden kunnen brengen. Je kunt een kind hier bij helpen door de techniek van het 'doorvragen'. Marjolein uit groep 5 zegt dat ze het schilderij goed vindt omdat 'het fantasie is'. De vraag is wat zij daar precies mee bedoelt. Om daar achter te komen kun je haar vragen een aantal fantasie-elementen aan te wijzen in het schilderij. Vervolgens kun je vragen of er dingen uit het schilderij op de werkelijkheid lijken. Doordat je je vragen steeds meer toe spitst, blijkt misschien dat Marjolein met name betrokken is door het spel tussen fantasie en de werkelijkheid die in het schilderij naar voren komen. Vaak is het ook niet gemakkelijk dat een negenjarige haar antwoord gemakkelijk onder woorden kan brengen. Daarom moet je haar hiermee helpen door vragen te stellen. Op deze manier wordt Marjolein steeds bewuster door wat zij ziet.

De vijf kernvragen in je achterhoofd

Breng in het kunstbeschouwingsgesprek structuur aan door de vijf kernvragen, zie vorige hoofdstuk, in je achterhoofd te houden. Tijdens het kunstbeschouwingsgesprek liggen deze vijf kernvragen ten grondslag:

- Wat is je eerste indruk?
- Wat zie je?
- Wat betekent het?
- Hoe weet je dat?
- Wat vind je ervan?

Feedback geven

Er zijn verschillende manieren om feedback te geven aan de kinderen. Naast oogcontact en bevestiging volgen nog andere mogelijkheden:

- Vragen om verduidelijking: geef niet meteen de beurt door aan een ander als een kind een bijvoorbeeld: 'begrijp ik het goed dat je zegt...', kun je er nog iets meer over vertellen?' Nodig ook 'stille' kinderen uit om antwoorden te geven op vragen.
- Uitbreiden van de inhoud: geef aanvullende informatie over het kunstwerk als niemand het antwoord weet en stel de vraag nog een keer op een iets andere manier.
- Samenvatten: vat regelmatig even samen wat er tot nu toe gezegd is in het gesprek. Op deze manier kunnen de kinderen de rode draad vasthouden tijdens het gesprek.